

במזרח התיכון

בריטניה והמזרח הערבי

י. שמעוני

היה נראה לנו רצוף, ללא סיוגים כלשהם, אלמלא הצלחתה האחת של בריטניה: לעקור, אחרי עמל רב, את השלטון הצרפתי מן המזרח הערבי, ולפרוש את רשותה ההולכת ונקרעת בכל זאת, גם על סוריה והלבנון. זוהי, כמובן, הצלחה כלפי היריב הצרפתי, לא כלפי ה"ידיד" הערבי. המנהיגים הסוריים והלבנוניים היו פרו-בריטיים כל עוד היתה המלחמה ביניהם ובין צרפת והבריטים עומדים לימנם במלחמה זו; מכיון שסולקו הצרפתים, כמותם כיתר הערבים.

בקו הנסיגה הבריטי לא חל כל שינוי יסודי גם אחרי 1941. בשעה שניתן לבריטים לעמוד על טיבה של הידידות העיראקית, ולאחר שעמדת בריטניה במזרח ניצלה רק בזכות הבסיס הצבאי שהצליחה להחזיק בו, בחוזה פורטסמות ויתרה בריטניה על כל בסיס, על כל עמדה-שליכות, תחת אלה — מועצת הגנה משותפת, היאום שבעצה, זכויות לשעת מלחמה, במשאומתן היו, כנראה, הבריטים בטוחים שבפני האויב-שבעתיה, שאין איש מסופק בזהותו, תהיה עיראק בהכרח נאמנה לבריטניה יותר משתייה לגבי האויב-לשעבר. ניתנה האמת להיאמר: מחשבה זו יש לה על מה שתסמוך, קרוב לשער שמדינאי עיראק רובם חוששים מפני הדירת רעיונות — ולא כל שכן מפני השתלטות ממשית — מן הצפון, אך האם יתבטא החשש הזה כשמירת אמונים בשעת מבחן? דבר זה מוטל בספק רב, ואפילו נסיה דעתנו מן האפשרות שזרמים קומוניסטיים בעיראק עלולים להתחזק ואף לבצע בשעה שתבוא עזרה מן החוץ.

הקו השני שהובלט בהירות במשאומתן הבריטי-העיראקי הוא, שאף ויתוריה המכסימליים של בריטניה, אף נסיונותיה הנואשים לשמור על נסיגה מודרגת ומכובדת — אינם מתקבלים על לב הקהל הערבי, שהרי אינם משיבים את רעבונו הסרימי-טיבי לסימני המאר החיצוניים שברכיבות שלמה ומסוגנת. אמת, אין להניח שהמוני הקהל העיראקי העירוני רגשו והפגינו נגד החוזה החדש מתוך הבנה מדינית מעמיקה ומתוך כחינה מדוקדקת של תנאיו וסעיפיו. מעוררי ההפגנות נתחננו בעיקר למדיניות עיראקית פנימית, מהוך התחרות על השלטון או

זה כחודשיים מנסיים באוין וסקידיו נסיונות מאר מצים — ולעתים נראה, נואשים — להסדיר את מער כח קשריה של בריטניה עם הארצות הערביות. אין ספק שההכנות לפינוי ארץ-ישראל, היא הבסיס האחד-רזן של כוח בריטי ממשי ומגובש במזרח התיכון, המריצו את המאמצים האלה. מיניסטריון החוץ בלונדון מבקש לסיים את המשאומתן בטרם ינעל מאחוריו את דלתות המזרח הערבי, למשאומתן הבריטי-ערבי הזה, המתנהל בזמן האחרון, שתי מגמות: עשיית חוזים חדשים עם כל אחת מן המדינות הערביות בנפרד; השגת הסכם כולל עם העולם הערבי, כיחידה אחת. החתירה לקראת הסכם כולל גוברת ככל שפוחתים סיכויי החוזים הנפרדים.

עיראק

במשאומתן הבריטי-עיראקי, עד סופו העגום והטראגיקומי, נזדקרו יפה-יפה שתי עובדות-יסוד הקובעות את גורלה של המדינות הבריטיות במזרח הערבי: הנטיה הבריטית לזיתורים מכסימליים; ואי-הרצון הערבי להסתפק בהם. המגמה הבריטית, בלי שונם הנאה של דוברי משרד החוץ והאידיאולוגים של "צ'אתאם האוז", היא להעתיק את היחסים הבריטיים-הערביים מפסים של כפיה, בסיסים צבאיים וחילות-מצב בריטיים בארצות ערב, אל פסים של ידידות ו"שיתוף" בהגנה — ללא ערובות של ממש.

קו נסיגה זה במדיניות הבריטית ניכר, לאמיתו של דבר, מסוף מלחמת העולם הראשונה: מכיבוש צבאי ואדמיניסטרציה ישירה — למנדט; ממנדט — לעצמאות על יסוד הסכם ידידות פנימי עם עיראק, ואחר עם עבר-הירדן, בעוד שכלפי חוץ עומד המנדט בתקפו; מכאן אל עצמאות רשמית מוצהרת, שעדיין מרובה בה השלטון הבריטי בפועל, המבקש להטות עצמו במסווה "יעצים"; מכאן אל עצמאות גוברת, שידידותה עם בריטניה מובטחת על-ידי חוזים, בסיסים, צבא, זכויות יתירות; ומכאן — לעינינו, היום הזה — אל ידידות ערטילאית וחסרת כל ערבויות.

תהליך נסיגה זה, המלווה בכל דרגותיו גילויים של רגשות אנטי-בריטיים חריפים מצד המוני הערבים,

או הליגה הערבית. התפרצות זו היתה ביטוי נאמן לרגשותיו האמתיים של הקהל הערבי בעיראק (ובארץ צות אחרות): לשנאת הזרים העזה, ולשנאת הבריטים העזה ממנה; לשאיפה הלוהטת לריבונות מוחלטת מעוטרת ומופגנת בכל סימניה, ושלא תהא מסוייגת בשום תנאים וזכויות או זכויות לזרים, ולא כל שכן לבריטים שאין עוד ככוחם לתת דבר תמורתם — לא הגנה ולא יתרונות כלכליים.

ימי החולין אשר באו אחרי הדרמה עצמה אין חיתוך פרצופם ברור ומובהק כל-כך. נפלה הממשלה — אבל יורשתה אינה עושה רושם יציב ביותר ואין לצפות שתחיה לאורך ימים. בהרכבה ודאי אינה מספקת את שאיפותיהם של מעוררי המהומות. אמנם קבוצת נורי סעיד הפרו-בריטית הורחקה מן השלטון, ויש אף הכנות להביא למשפט את אישיה, ובראשם צאלח ג'בר המסכן, זה השעיר-לעזאול, שאינו ותיק ופעיל בסיעה. אבל גם בקבינט החדש יושבים אישים כארשד אל-עומרי, חמדי אל-באג'י ואחרים, שאינם רחוקים מסיעה זו, על אף הצהרותיהם הקיצוניות. אמנם, הפרלמנט פוזר — אבל מי שסבור שבבחירות החדשות ייבחר פרלמנט חדש באמת ויביא שידוד מערכות, עם חופש מלא למפלגות, רק משלה עצמו.

נתבטל ונקרע חוזה פורטסמות; אבל, בניגוד למה שאירע במצרים, למשל, לא הביא הדבר בעיראק לידי רתיחה כללית וממושכת והצגת תביעות ותנאים קודמים להתחלת כל משא-ומתן חדש. הממשלה החדשה מטעימה, בזכרה את גירל קודמתה, שלא היא תנהל משא-ומתן מחדש, שהרי אין היא אלא ממשלת מעבר, ייבחר פרלמנט חדש והוא יקבע ממשלה מחדשת-באמת. ואולם ברור לכל שהמשא-ומתן עם בריטניה עתיד להתחדש. יתר על כן: משהודיעה בריטניה שלאחר ביטול תמימתה של עיראק על החוזה החדש רואה היא את החוזה הישן של 1930 כשריר וקיים, לא פרצה זעקה של תרעומת והימה כבמצרים. מדינאי עיראק קיבלו את ההודעה הבריטית כדבר המוכן מאליו, והגיעו הדברים לידי כך שעכשיו מתוכחים בעיראק ויכוח נסתר-למחצה, אם לא טוב חוזה 1930 מחוזה פורטסמות!

הוזה אומר: ניתן פורקן לועם ההמונים, נמצא השעיר-לעזאול, נערכה הפגנה מפוארת וקולנית — ואחר החלו המים שבים לאפיקם. המדיניות הבריטית-הערבית חוזרת ונרקמת מאחורי הקלעים, ואולם הלכה לא יישכת מלב רבים: עדי רגע נתגלו, כלאור הברק, כמה עובדות-יסוד מוצנעות: נסיגתה של בריטניה, אירצונם של הערבים להסתפק אף בויתורים מרחיקים, ושנאת הבריטים העזה.

שנאה לשליטים נצטרפו כאן גורמים שונים: חוגי הימין הקיצוני, יורשי רשיד עאלי אל-כילאני והבריו (קצתם נתלקטו, באין אפשרות לגלות את פרצופם, במפלגת אסתקלאל, וקצתם מאורגנים לא במפלגות אלא בקלובים וחוגים סגורים); השמאל הנוטה ברובו להלכידוח קומוניסטיים ופרו-רוסיים (משלוש-ארבע הסיעות והמפלגות הקיינות שהקימו חוגים פרו-קומוניסטיים בעיראק בשנים 1945 ו-1946, לא נותרה — פרט למפלגה הקומוניסטית ה„אמיתית“ שבמחירת — אלא „המפלגה הלאומית-הדימוקראטית“ של כאמל ג'אד'י); ומסיעים בידי שני הקצוות — חוגים ואישים בלתי מרוצים, המתנגדים לשליטים בעיקר מתוך תאוותם הם לשלטון, אך גם ריב-סיעות זה מתעטף לעתים באיצטלה אידאולוגית-מדינית, על אלה יש למנות את „המפלגה הליברלית“ שמייסדה והרוח החיה בה היה תופיק אל-סויד'י (התפטר ויצא מן המפלגה ב-1947), ומלבדה אישים שונים כג'מיל אל-מדפעי — אישים שאינם נברלים מן הקבוצה השלטת זה שנים בעקרונותיהם המדיניים או בקו התנהגותם כלפי בריטניה (כידוע, היה ג'מיל מדפעי, פרו-בריטי מובהק במשך שנים, נכנס עם הצבא הבריטי לבגדאד, בשנת 1941, אחרי דיכוי מרידת רשיד עאלי, והוא שהקים את הממשלה הראשונה אחרי המרד).

ימים אלו ואחרות בחשו בקדריה וגרמו להסערת הקהל, לביטול החוזה החדש ולהפלת הממשלה. הפלה זו שוב אין פירושה, כמקודם, חילופי-גברא בלבד בתוך אותה סיעה פרו-בריטית ותיקה שתמיד עומד נורי סעיד מאחוריה, אלא תבוסה לכל הקבוצה כולה וצמאן לאישים חדשים, שאין עברם מוכתם כשיתוף-פעולה הדוק מדי עם בריטניה, (אמנם לא נמצאו אישים „חדשים“ בעלי השפעה במספר מספיק, וגם לממשלה החדשה, ה„מהפכנית“, חזרו כמה שנים ידועות), מלבד זאת, אין להתעלם מן האפשרות שאף מבחוץ — ממדינות הליגה הערבית, וביחוד מצרים — נרמז להם לשליטי עיראק שהתימת החוזה חיראה כפגיעה בליגה הערבית ובראש וראשונה במצרים, אותו סעיף שמצרים מתנגדת לו זה שנתיים — הסעיף הקובע „מועצת הגנה משותפת“ — היה כלול, כידוע, בחוזה עם עיראק, באוין, שאין דרכו לגלות אי-בטחון, היה בטוח בהצלחת המשא-ומתן עם עיראק ובגמר תמימתו הטובה כל כך, עד שהצויר שהוזה זה ישמש אב-טיפוס לשאר החוזים שיש בדעתו לעשות עם הערבים.

ואף-על-פי-כן אין להבין את התפרצות ועמם של המוני העיר העיראקית אך ורק כפרי מזימותיהם של שונאי השלטון ושואפי שררה ולהצה של מצרים

בעיה המורה שעייכבה את גמר המשאומתן אינה גזכרת כלל בנוסח החוזה. עבדאללה אינו מסתפק, כידוע, בשלטונו של עבר-הירדן בגבולותיו של היום, אלא שואף להרחבת שטח שלטונו בסוריה ובארץ-ישראל (אם גם לא להזכיר את הזון-לבו להחזיר עטרת הג'אז ומפתחות מכה העיר הקדושה לו ולביתו). תכניות וחלומות אלו של עבדאללה מפריעים את שיווי-המשקל הרופף שעליו נשענות הליגה הערבית ותכניותיו האזוריות-ההגנתיות של באַוין. תכנית „סוריה הגדולה“, לדעת רוב המשקיפים, סר חנה בעיני הבריטים, ולפחות לשעה זו. באַוין, לסברת רבים, תבע מאת עבדאללה ויתור על התכנית החביבה עליו, ולא מן הנמנע שעבדאללה היה מוכן לויתור זה.

בעית ארץ-ישראל, מבחינת תכניותיו של עבדאללה נראה גראית מסובכת הרבה יותר. עמדתו של שליט עבר-הירדן, דומה, לא נשתנתה. יש את נפשו לכבוש ולספח אל ארצו את החלק הערבי של ארץ-ישראל המחולקת ולבוא אחרי-כך בדברים עם היהודים על תיקוני גבולות לטובתו, וכן על האפשרות שהחלק היהודי לא יהיה מדינה עצמאית ונפרדת לחלוטין אלא יתקשר אל מלכותו בצורה כלשהי של פדרציה. אין ספק שכך רצונו של עבדאללה. הספק הוא לא רק באיזו מידה יוכל לבצע תכנית זו, אלא באיזו מידה יאמין בכוחו כדי לנסות להגשימה.

העמדה הבריטית בעניין זה סתומה היא, ויש סימנים שבאֶוין עדיין לא החליט על דרכו. היאסור על עבדאללה כל התערבות בעניני ארץ-ישראל — והיישמע לו עבדאללה אחרי הפינוי הכריטי? ואם יתיר לו התערבות, התהיה בכיוון הרצוי לעבדאללה, או שיטיל עליו סייגים — כגון שיפעל מתוך שיתוף עם שאר המדינות הערביות; ויתור גם למצרים, סוריה והלבנון חלקים ממה שיכבוש, או שימסור את חלקת השלל להכרעתה של הליגה הערבית? או היתן באַוין לעבדאללה חופש פעולה? (ואפשרות זו יש להביא בחשבון. רק אם השיחות הבריטיות עם הליגה הערבית ומדינותיה יעלו הרס ויביאו את באַוין לידי יאוש ויתור על כל תכניותיו הכרוכות בליגה). אפשר שהמדיניות הבריטית במזרח יש בה הכמת שטנים במידה כזו שהיא כבר התוותה קו ברור ומצליחה לשמרו בסוד. אך קרוב לודאי שגם בבעיה זו עדיין באַוין תוהה ומגשש.

שאר מדינות ערב

לא שמענו עד כה מפי דובר בריטי אף הגה, שבריטניה מבקשת להכנס בהתקשרות כלשהי עם סוריה ועם הלבנון. גם דוברים סוריים ולבנוני

עבר-הירדן

עבר-הירדן היא המדינה הערבית היחידה שעמה הצליח באַוין לחתום על חוזה מחודש. אך אין ספק שההנחה הטבועה ביסודם של היחסים הבריטיים-ערביים הלה גם על עניני בריטניה ועבר-הירדן: נסיגה בריטית מודרגת מעמדות שלטון ומפתח, ועצמאות עבר-ירדנית גוברת לאט. אכן, עבר-הירדן מפגרת בהתפתחותה אחרי עיראק ושאר מדינות ערב: השלבים שאלו עברו לפני שנים מספר, עבר-הירדן מתלבטת בהם עכשיו. היחסים שבין עבר-הירדן לבריטניה נתישבו עד כאן כרוח ידידות, וללא הועזעים שנת-נסו בהן עיראק ומצרים. גם הפעם היו שני הצדדים מעוניינים להמשיך במסורת זו, והחוזה החדש נחתם באוירה של ידידות שקטה.

עיקר השינויים והחידושים שבחוזה, לעומת קודמו ממרס 1946, הוא בצמצום זכויותיה הצבאיות של בריטניה: בעוד שעד כה היתה לה הזכות להחזיק צבא מכל הסוגים ובכל מספר הנראה לה, בכל חלקי עבר-הירדן, הרי מעתה תוכל להחזיק, בירושלים, רק יחידות של חיל-האוויר, ורק בשני בסיסים קבועים, עמאן ומפרק. (לימי מלחמה וסכנת-מלחמה דואג החוזה החדש בסעיפים רבים המבטיחים את שליטתה הצבאית של בריטניה במקרה כזה). נוסף על צמצום זה מדגיש החוזה את עקרון השיתוף והשוויון בין שני הצדדים.

מבחינה מעשית אין לראות עדיין שינוי רב במעמדה של בריטניה בעבר-הירדן. אף על פי כן דרושים לעבדאללה הגברה זו בעצמאותו הפורמאלית וצמצום הזכויות הבריטיות והסוואת החסות הבריטית — הן כלפי מדינות ערב, שבעיניהן הוא מוחזק „עבד בריטניה“, הן כלפי קהל עמו הוא. והן כלפי האומות המאוחדות, עצמאותו המפוקפקת היא, כידוע, לרועץ (לפחות בעיני רוסיה), להצטרפותו לאומות המאוחדות. אמנם ספק הוא אם יסתפק הרוסים בשינויים אלה. גם המדינות הערביות ספק אם ישמחו להגברת עצמאותה של עבר-הירדן בצורה זו — עי חוזה נפרד בשעה שהן מתנגדות לחנוים נפרדים, ועיי הקמת מועצת-הגנה משותפת בסרבן לכך.

מענינת ההפסקה שחלה במשאומתן לפני סיומו, היא באה, לפי כל הסימנים, לא ביזמת המשלחת עבר-הירדנית, שהיה לה יפוי-כוח מלא, אלא על-פי בקשת באַוין. בהודעה על הדיחוי נאמר בפירוש שהמשאומתן נפסק, עד לאחר ישיבות הליגה הערבית“. לפני חתימת החוזה ביקש באַוין לדעת בדיוק מה סרי ישאו מאמצי שליחיו בקאהיר להגיע לידי הסדר כולל עם המזרח הערבי כולו.

העלול להישכח לנוכח הניקה החדשה של אבן סעוד אל ארה"ב. זמנ"מה התנהלו בג'דה שיחות בין שליטי ערב הסעודית והציר הבריטי במקום. אם נסיעתו של האמיר פיצל לבית סעוד ללונדון, לשם סיום המשא ומתן, עוד לא יצאה אל הפועל — הרי הדבר נובע קודם כל מתוך רצון שני הצדדים להימנע מקביעת מסמרות בשעה שדנים בסידור בריטי-ערבי כולל. מענין הדבר שבמ"מ עם ערב הסעודית ועם תימן (וכן ביהסיו עם מצרים, שבהם ידובר להלן) משתדלים כנראה הבריטים להעתיק את מרכז הכובד מן העניינים המדיניים גרידא אל עניינים כלכליים-קונסטרקטיביים. יותר משמדובר בחוזה סוליטי צבאי, מדובר בעזרה הרבה שבריטניה יכולה ומוכנה להגיש לצירד הארצות הנחשלות האלו במנגנון חדש של חיי כלכלה ותחבורה.

מצרים

הבעיה האנגלו-מצרית שהגיעה למבוי סתום עם הפסקת המשא ומתן, ואחר-כך עם העלאתה על שולחן האומות המאוחדות ללא כל תוצאות או פתרון — עודנה תקועה באותו מבוי סתום, ויש רושם ששני הצדדים אינם מצטערים על כך הרבה אלא מקבלים עתה ממושכת זו במבוי סתום לא בלי רצון.

האופוזיציה שבמצרים, אמנם, זועקת מרה על הוסר הפעילות של הממשלה בענין החשש הפינני הבריטי ובענין ביטול המשטר המשותף בסודאן וסיר סות הסודאן למצרים. אולם הממשלה מתגברת על המשברים הפנימיים, אינה מתרשמת הרבה מהפגנות של סטודנטים ושל הרחוב. הרי בפרלמנט אין האופוזיציה מיוצגת אלא עלידי קומץ אנשי ה"כוחלה" של מכרם עוכייד, אחדים שהם חברי "המפלגה הלאומית" של חאסן רמאדן, שנים-שלושה אנשי נפד ובלתי-תלויים אחדים, אם גם בסינאט יש לה לאור פתיציה משקל רב יותר והממשלה שומרת על הרוב שלה בסנאט רק בעזרת הבלתי-תלויים.

מעמדה של ממשלת מצרים נוה למדי: הפינני הבריטי התחיל ונמשך, והמצרים מאמינים כנראה שהפעם תקיים ההבטחה והפינני יושלם בהקדם האפשרי. כנראה ב-1949; והרי תקופת הפינני ומועד סיומו תיו, אמנם, אחת השאלות השנויות במחלוקת במשא ומתן האנגלו-מצרי, אולם אחרי הכל היתה זו שאלה שנית-במעלה. המצרים סירבו לשלם את המחיר שדרשו הבריטים תמורת הפינני — הוזה הגנה משותפת; והבריטים נאלצו להשלים עם עקשנות מצרית זו ולהתחיל בפנינני ללא ערבויחה והבטחות לשיתוף צבאי בעתיד. בענין הסודאן, לעומת זאת,

ניים הכחישו כמה פעמים את השמועות שבריטניה פנתה אל שתי המדינות ונודרוו להוסיף שבין כך ובין כך אין מצד סוריה והלבנון כל נטיה לכך. אף-על-פי-כן, השמועה עקשנית היא ומגיעה ממקורות רבים: בריטניה מבקשת הוזה עם שתי מדינות הליבנט, וביחוד עם סוריה, אין צריך לומר שהדבר נראה הגיוני. למה עמלו מדינאי בריטניה וסוכניה במזרח במשך שנים רבות, לעקור את שליטונה של צרפת מן הליבנט? האמנם עשו מה שעשו ללא כל בקשת טובת-הנאה בריטית, ומתוך אהבת ערב צרופה בלבד? הכוונה היתה לצרף את סוריה ואת הלבנון, בצורה זו או אחרת, לאיזור ההשפעה הבריטי. אחרי שהסורים והלבנונים הצליחו לגרש את השלטון הצרפתי בעזרת בריטניה, דובר לא מעט על הדירת סוכנים, חוקרים ויועצים בריטיים לשתיה המדינות, וביחוד לסוריה, זמנ"מה ניכרת היתה קירבה בין מדינאי סוריה ובין הבריטים — כך, למשל, בשעה שסוריה והלבנון הציעו את תיווכן בין מצרים לבריטניה בסכסוך. מרבים לדבר גם על חדירה והשתלטות בריטית כל-כלית בליבנט.

אם אמנם היתה תכנית ערוכה לעשות הוזה עם שתי המדינות, הרי נראה שהכשולן בעיראק ביטל — או לפחות דחה — אותה, גם הקרע הכלכלי-המטבעי שחל בין סוריה ללבנון (ושיגרורו אחריו גם התרחקות מדינית ונפשית), נראה שהפריע לאותה תכנית. אמנם ניתוק המטבע הסורי מעל הפרנק הצרפתי שורף את הגשר האחרון שבין סוריה לצרפת והוסך את סוריה למבקשת עזרה בשדה המטבע והכלכלה, אך ספק אם בכריטניה תמצא מבוקשה. יתכן איפוא כי באוין ינסה לבקש דרך להסדר יחסים עם סוריה והלבנון באמצעות ההסכם המקיף עם העולם הערבי. קל יותר, לפי הערך, להגיע לידי הסכם עם ערב הסעודית ותימן. אמנם סכסוכים נושנים בדבר הגבולות שבין תימן ובין שטח החסות של עדן הבריטי טיה, וכן בעית החסות על ה"סולטאנים" והשייכים בדרום ערב בכללה, עלולים להכביד; אבל על בעיה זו ניתן להתגבר, ביחוד לנוכח חולשתה של תימן וקשייה הפנימיים החדשים. גם אחרי שנכשל בתימן המשטר החדש — שלפי כל הסימנים היתה לבריטניה יד בחקמתו — וחזר הסדר הישן, הנוטה לפי הנראה יותר לצד אמריקה מאשר לצד בריטניה, — יש לשער שהבעיה ניתנת לפתרון, וביחוד עם גבווי שיתוף-הפעולה הבריטי-אמריקאי.

לגבי ערב הסעודית אין לשכוח גם את העובדה שהקשר הבריטי עם הצי-האי ערב, וביחוד עם אבן סעוד, הוא הותיק בקשרי בריטניה עם הערבים — דבר

בריטניה ואת פחדה הגדול מפני חזירת הרוסים לאיזור זה, כדי להשתחרר כליל מכל הסייגים, ההתייכויות והערבויות שנטפלו עד כה לעצמאותם. אם מוכנים הם לשלם את המחיר שנקבה בריטניה — ומאחוריה מן הסתם, ארצות-הברית — תמורת סיפוק הדרישות הערביות, על זאת לא הוחלט עדיין, כנראה. משקיים שונים חלו ניוחסים בכינוס מועצת הליגה הערבית שנערך בסברואר בקאהיר. בחוגים בריטיים ציפו שבכינוס זה — או לפחות מאחורי פרגודו — ידובר ויוחלט על עקרון ההסכם האזורי להגנת משותפת. אילו היה כן, היה הרבר עוקר את היחסים הבריטיים-הערביים מן המבוי הסתום. הידיעות על הדיונים שהתנהלו מאחורי הפרגוד אינן מלאות, כמוכן. אך נראה ברור שלא הוכרע דבר.

בשבועות האחרונים נתחזקו השמועות כי נציגי בריטניה נאלצו אף כאן, במשאומתן הכולל עם העולם הערבי כאיזור, להיטוג נסיגה נוספת. הם ויתרו, כך אומרים, על תוזה ממש, כתוב ותתום וכו' סעיפים וסעיפים-משנה ונספחים, וביקשו במקומו רק דבר אחד: הצהרה חגיגית, פומבית או אפילו סודית, של מדינאי ערב האחראיים כי במקרה התנגשות בנייה הבינלאומית יעמוד העולם הערבי לימין בריטניה ולימין הדימוקראטיות המערביות. נראה הדבר שאף הצהרה כזו — שהיא מתייבת אך מעט מבחינה בינלאומית-פורמאלית — לא היו מדינאי ערב מוכינים למסור, וראוי לזכור, כי בשיתות ברחוב ובחברה הרמה, וכן במשאלים השבועונים העממיים, על „המלחמה הבאה“, שמשותפים בהם מדינאים וסופרים, אנשי עסק ובני אדם מן השוק, מודגשת תמיד עמדה זהירה של ניטרליות. ויש אף מדינאים אחראיים התובעים הכרזה רשמית על ניטרליות בין שני הגושים הגדולים שבעולם.

יש רושם, איפוא, שגם בשאלה מרכזית זו, שאלת ההסכם ההגנתי האזורי, שלתוכה זרמו ובוה התאחרו רוב הבעיות המיוחדות שבין בריטניה ובין העולם הערבי, עדיין לא נפלה הכרעה. בריטניה עוד לא באה על סיפוקה ועל שכרה כיוצרת העצמאות הערבית, כמיסדת הליגה וכמסייעת נאמנה בענין ארץ-ישראל. גם בענין זה עוד עתידים, כנראה, להימשך משאומתן ושיחות, בקאהיר, בלונדון ובכירות ערב. ויתכן שצלו של הדוד סאם, המופיע מאחורי בריטניה במשאומתן זה על סידור הגנת מפני רוסיה, ייאָלץ ללבוש בשר, על מנת לשוות לתביעותיה של בריטניה יתר תוקף ועצמה.

החלה ממשלת מצרים להיסוג, אך הנסיגה נעשית בזהירות ובאטיות. מכחינה עקרונית ורשמית לא הסתלקו המצרים מהרעיון היסודי והחגיגי של „אחדות עם הנלוו“, היינו סיפוח סודאן למצרים; למעשה הסכימו להיכנס למשאומתן — טכני יותר מפוליטי — על תיקונים ושינויים במשטר הכפול הנהוג בסודאן. המצרים יש להם שהוח.

אכן גם לבריטים נוח „מבוי סתום“, בענין סודאן, שהוא יתוא הדבר החשוב להם — חשיבותו גוברת במידה שמתקדם סינוי המזרח הערבי — נחלו נצחון שקט. מקיים הם שיצאו ידי חובתם כלפי האומנות המצריים במרוצת הזמן עלידי תיקונים בחוקת סודאן שיגבירו מצד אחד את עצמאותם של הסודאנים ושרי תופם בשלטון, ויתנו אולי מצד אחר מקצת סיפוק חיצוני לשאיפות-הכבוד המצריות עלידי הדגשת האופי הכפול של השלטון, ובלבד ששום סידור לא יבצע לרעה בעיקר העיקרים: בשלטון הבריטי בפועל בסודאן, ובעוברת היווה בסיס בריטי צבאי, איירי ומדיני המקשר את הנחלה הבריטית הגדולה שבאס-ריקה עם המזרח התיכון והים התיכון.

הבעיה הכאובה ביותר בין לונדון למצרים היא איפוא הבעיה של מועצת הגנה משותפת שמצרים סירבה להסכים להקמתה, כאן יש רושם שהבריטים הגיעו על כרחם לידי הכרה שאין בעיה זו ניתנת לפתרון במסגרת משאומתן אנגלו-מצרי — והלקח המר של עיראק בודאי הגביר והעמיק הכרה זו — אלא רק במסגרת הסכם כולל עם כל העולם הערבי כחסיבה אזורית אחת. אין זו מסקנה מדינית עיונית בלבד שרעצי באין נאלצו להסיק מהתפתחותם היזעה של ענייניהם במזרח הערבי, אלא זוהי הלכה שמעצבי מדיניותה החיצונית של מצרים סמכו עליה את ידם בגלוי. ה„ועדה לתיאום מדיניותה החיצונית של מצרים“, שהפרלמנט והממשלה הרכיבה לשם התיות קיי יסוד, הגישה לפני זמן קצר סקירה מסר רמת על עקרונות מדיניות זו, ובסקירה זו נאמר במפורש ובמפורט כי מאחר שמצרים ייסדה את הליגה הערבית ועשתה אותה לאבן-פינה במדיניותה החיצונית במזרח, עליה להימנע מעשיית כל חוזה הנוגע למזרח הערבי אלא באמצעות הליגה.

ההסכם אזורי

כחיון זה מרמזים, איפוא, כל הסימנים לכל אורך שטח-המגע בין בריטניה ובין המזרח הערבי, מדינאי ערב מבקשים לנצל את שעת ירידתה וחולשתה של